

РЕЦЕНЗИЯ

**за дисертационния труд на
КАЛИНА НИКОЛАЕВА ТОМОВА,
Институт за изследване на изкуствата, БАН
на тема:**

**АНГЛИЙСКИЯТ *CAROL* В КОНТЕКСТА НА ПОЛИФОНИЧНИЯ ПЕВЧЕСКИ
РЕПЕРТОАР ОТ XV ВЕК: ЖАНРОВИ ОСОБЕНОСТИ, ТЕХНИКИ,
ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ**

**за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“,
професионално направление 8.3 Музикално и танцово изкуство**

**Рецензент: проф. д. н. Марияна Булева-Петрова
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“**

Дисертационният труд на Калина Томова е насочен към защита от научното звено ИГ „Музикална култура и информация“ при Института за изследване на изкуствата, БАН, като са спазени всички изисквания от Правилника за прилагане на Закона за развитието на академичния състав в Република България и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в Института за изследване на изкуствата, БАН. Етапите на процедурата са преминали коректно и не се констатират нарушения. Представеният текст и научни публикации покриват Минималните национални изисквания по чл. 26, ал. 2 и 3 на ЗРАСРБ и съответно по чл. 24, ал. 1 на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ. Публикациите апробират ключовите идеи на дисертационната разработка, а авторефератът отразява адекватно и изчерпателно съдържанието ѝ.

Калина Томова е възпитаник на НМА „Проф. Панчо Владигеров“, където е придобила бакалавърска и магистърска степен – бакалавър по класическо пеене, магистър по вокална педагогика и магистър по музикознание. Веднага след завършването на магистратурата по музикознание тя започва своето обучение като докторант в ИИИ – БАН. Впечатлява натрупаният професионален трудов опит в БНР и МФ „Софийски музикални седмици“, както и реализираните до този момент публикации (преобладаващо на английски език), участия в международни научни прояви и в международен проект. Пред нас е млад учен, който целеустремено, интензивно и ритмично надгражда своето образование, като паралелно с това по най-убедителния начин огласява етапните си постижения и формира трайни научни интереси.

Дисертационният труд е в обем от 413 страници, от които 194 страници основен текст (увод, три глави и заключение); библиография, включваща 194 заглавия на

английски, латински, немски и български език, както и 29 ръкописа и 10 компактдиска; приложение с транскрипции на 119 песни.

Насочването на вниманието към английския керъл от XV век преценявам като *забележително попадение на уникален изследователски обект*, който буквално със всяка своя характеристика генерира значими научни факти и излъчва потенциал за ярки приноси в различни предметни области на знанието – история, културология, музикална теория. Полифоничният песенен жанр на английски или латински език *керъл*, зароден в Англия през късното Средновековие, действително притежава информативност от всяка една гледна точка: 1. като жанров феномен (и в социален, и в музикалноезиков план); 2. като повод за вглеждане в културните комуникации през XV-то столетие; 3. като възможност за проникване в най-специфичните нива на мензуралния тип музикална нотация и музикално мислене; 4. като материал за изследване на полифоничната композиционна техника.

Изобилните възможности за научно задълбочаване, произтичащи от даден обект, поставят обаче всеки един изследовател не само пред примамливи перспективи, но и пред сериозни рискове. Считаю, че преодоляването на тези хипотетични рискове е първото голямо постижение на младата авторка и на нейния научен ръководител. Калина Томова не се фокусира върху конкретен аспект на жанра (което привидно би центрирало усилията, но би ги лишило от жизнено необходимия контекст), а залага на *„задълбочено разглеждане на репертоара в неговата цялост“*, което *„досега не е реализирано в научната литература върху керълите“* (с. 5). Това е решение, което има сериозни основания поне по три причини: 1. натрупаните знания и научни хипотези в цитираните представителни изследвания в периода от 1935 г. до наши дни днес се нуждаят от своето критично оглеждане, съпоставяне и синтезиране, за да се продължи напред; 2. появата на подобен труд, чийто оригинален език е българският, предполага да се предостави максимално широк поглед върху проблематиката; 3. всеки един аспект при изследването на жанра се нуждае от координатната система на останалите, която да предпазва изследователя от самоцелност на конкретните теоретични заключения.

Но авторката не се задоволява с тази „хоризонтална плоскост“ на информативността. Внимателно проученото от Калина Томова актуално състояние на научните постижения ѝ е предоставило шанса да открие онези критични или все още неосветени точки, в които тя да осъществи своите смели влизания в дълбочина. Така се очертават и вертикалните силови линии на личните открития, с които дисертантката

заявява своето свежо присъствие и нов глас сред международната научна общност. Това дава основание разработката да се оцени като **значима, актуална и перспективна**.

За да станат постижими задачите, които са поставени в увода, голямо значение има изключителната коректност, с която Калина Томова съумява да очертае границите на обекта и новостта на предмета: топонимният подход към жанра – не по линия на езика, а по географски признак (с. 4); точните времеви граници – XV в.; хомогенността на корпуса от песни („около 120 песни, които предоставят възможността за детайлно навлизане в предмета на дисертацията – жанровите особености, композиционните техники и нотационните проблеми на керълите, както и взаимодействията между жанра и останалата вокална музика от епохата“, с. 5); обхващането на различни проблеми от теоретично естество, което досега или не е правено върху целия репертоар, или (дори той е бил в полезрението) не е извършвано обстойно и от различни гледни точки. Така се добива представа за *новостта на изследването* в контекста на актуалните проучвания и търсения в научна общност, посветена на въпросната проблематика.

Голямо достойнство на разработката (изтъкнато специално в увода) е придържането към терминологията, характерна за теоретичното мислене на епохата, както и специалното уговаряне на случаите, при които се прибегва до съвременна терминология. Като цяло уводът на дисертацията удовлетвори моето очакване да получа необходимата ориентация, която да направи прочита адекватен и да изчисти всички въпроси, които биха възниквали спонтанно.

Преди да навлиза в отделните глави, искам да открия и още един съществен момент. Той касае обстоятелството, че всяка тема със сложен обект и предмет по неизбежност активира и сложна методология. В нея си дават среща редуващи се или симултанно действащи методи, които прииждат от различни научни дисциплини: история, културология, музикална теория. Особено голяма енергия е вложена от авторката в комбинираното действие на дедуктивни и индуктивни стратегии, загатнато в следната авторефлексивна мисъл от увода: „...осъществяването на нови транскрипции по време на работата върху изследването, освен че беше необходимата стъпка за овладяване на мензуралното нотно писмо, ми позволи да проникна в дълбочина както в нотационните, така и в композиционните характеристики на репертоара“ (с. 9). Тук се подсказва сложният теоретико-емпиричен подход, при който теоретичната рамка,

съградена от изворовите текстове¹ и съвременните изследвания, се проверява върху емпиричния музикален материал, който на свой ред провокира необходимостта от обогатяване на теоретичното знание. Бих препоръчала, ако Калина Томова реализира *издаване на книга от дисертационния труд (което горещо препоръчвам и с нетърпение очаквам)*, да усилва своята авторефлексия върху изследователския си процес и да включи в увода не само целите и задачите, но и методите, с които е осъществено изследването.

Глава първа („Керълът и неговото място в музиката на Западна Европа през XV век“) впечатлява със своя висок коефициент на информативност и с широк спектър от тематизации и проблематизации². Въпреки че тази глава има предимно систематизационен характер, в нея е реконструирана пъстрата панорама от исторически събития и културни взаимодействия. Проведени са сравнителни наблюдения върху сродните жанрове от епохата и са представени полифоничните техники (фабърдън, фобурдон и английски дискант), което води до извода, че „Керълът от XV век обединява всички гореизложени особености на английската полифонична музика от това столетие“ (с. 30). Много голям интерес за мен представлява информацията, скрепена със съответния исторически материал и съвременни тълкувания, за контакта между музикантите на острова и на континента. Като цяло глава първа е и първият успех на авторката, постигнат чрез съчетаването на исторически, културологични и музикалнотеоретични подходи при активното действие на сравнителния и систематизационния метод.

Глава втора („Нотацията в керъл репертоара – особености и проблеми на разчитането“) навлиза в проблематиката на мензуралната нотация. Ще изразя личното си убеждение, че пренебрегването на това знание в музикалното образование е в ущърб не само на съответната музикалнотеоретична школа, но и (в особено голяма степен) на музикалните изпълнители (нямам предвид конкретно интерпретаторите на музика от периода 13 – 17 в.). Изучаването на мензуралната нотация може да разкрие значимостта на големия поврат в осмислянето и организацията на музикалното време, който внася

¹ Музикалнотеоретични трактати от XIV, XV и XVI век от автори като Йоханес Бун, Франко от Кьолн, Херман Финк, Зебалд Хайден, Стефан Монетарий, Уолтър Одингтън, Стефано Ванео, Йоханес Ветулулус и анонимни теоретици.

² 1.1. *Английските музикални източници през XV век – основни характеристики и съдържание;* 1.2. *Вокални жанрове в Англия през XV век и мястото на керъла сред тях;* 1.3. *Музикалният идиом в Англия през XV век и мястото на характеристиките на керъла в музиката на острова по това време;* 1.4. *Социални функции на английския керъл;* 1.5. *Керълът и сродните му жанрове;* 1.6. *Проблеми на изпълнителската практика на керълите*

мензурацията, заменила модалния принцип на нарастване на тоновете трайности в аритметичната прогресия с принципа на делимост на трайностите в геометрична прогресия. Познаването на мензуралната ритмическа система разширява научното „зрение“ и така се отваря възможност за осъзнаване на дълбоко залегналите в културната памет модели, тайнството на които е скрито в европейската мензурална музика и които заслужават вниманието на съвременните музиканти. Като се има предвид сложността на тази принципно контекстуална нотация и прекият резонанс на владеенето ѝ върху дисертационното приложение с транскрипциите, както и обратното – ролята на практическата работа върху тях като източник на емпиричен материал за нови индуктивни заключения, *може да се твърди, че младата авторка наистина има сериозна заслуга за съграждането на по-богат и исторически адекватен поглед към мензуралната нотация.*

В тази глава Калина Томова предоставя един щедър „научен дар“ за българската професионална музикална общност, като излага основните принципи и правила на мензуралната нотация. Необходимостта от това е обоснована перфектно от авторката на стр. 70. Лично аз бих била много щастлива, ако се постигне ефектът това нейно усилие да оплоди като начало педагогическата традиция. Първата крачка в тази посока е публикуваната в сп. „Българско музикознание“ студия³.

В представената информация вниманието на авторката е насочено към формата на нотите, съответствието им на съвременните нотни стойности и особено към съществения въпрос, свързан с мензурацията на бревиса (перфектен и имперфектен темпус) и на семибревиса (перфектна и имперфектна пролация). Би било в плюс още тук (а не само навътре в текста) да се споменат определени принципни положения, свързани с мензуралната организация на музиката, които играят съществена роля в останалата част от разработката. Например изречението „Поради липсата на тактови черти в мензуралната нотация не винаги е напълно ясно къде свършва една перфектност и къде започва следващата“, което се появява в трета глава, е редно да бъде въведено още в § 2.1. по подходящ начин на подходящо място. С особена важност е веднага след това да бъде принципно поставен въпросът за силното време, като се изясни спецификата на мензурацията (квантитативна по тип като корелация между по-големите нотни стойности и по-малките) спрямо квалитативния (акцентен) метрум (визуализиран в тактова мрежа). В разработката до един момент изразът *силно време* се

³ Томова, Калина. Въведение в мензуралната нотация чрез примери от английския керъл репертоар от XV век. – В: Българско музикознание, 03/2022, с. 96–119.

явява без кавички, след което в анализите от трета глава започва да функционира в кавички, т.е. условно. Този метричен фактор има пряко отношение към тълкуването на синкопа в мензуралната музика (в отличие от съвременното му разбиране). Именно поради това препоръчвам при евентуално бъдещо издаване на монография въпросът за силното време също да бъде поставен и изкоментирен още при въвеждането на знанието за мензурацията в § 2.1.

Достигаме до един от централните приноси на Калина Томова, отнасящ се до синкопа в мензуралната музика и нотация. Дисертантката формулира максимално точно всички теоретични, практически и творчески аспекти на този принос: *„Чрез детайлно разглеждане на синкопирания ритъм в разнообразните му проявления той е поставен за първи път в нужния историко-теоретичен контекст: очертана е връзката между нотационните точки и синкопа в теоретичната мисъл през XIV, XV и XVI век, както и приложението на тези нотационни особености в керъл репертоара; чрез доказване на грешната употребата на термина punctus syncopationis в трудовете на Вили Апел, които впоследствие повлияват на много други изследователи в средата на XX век, е поставено под въпрос досегашното научно възприемане на методите за нотиране на синкопиран ритъм; представени са новооткрити данни за идеите на Йоханес Ветулус относно синкопа в края на четирнадесетото столетие, които ярко се отличават от определенията на останалите теоретици от епохата; синкопираният ритъм е открит не само като нотационен проблем в керъл репертоара (във втора глава на дисертацията), но и като композиционна особеност чрез опирание върху съответните музикално-теоретични трактати от епохата (в трета глава).“* Несъмнено пред нас е сериозно музикалнотеоретично постижение, достойно за най-висока професионална оценка и възхищение! То е еталонно и като начин на осъществяване – един образец за задълбочена аналитична работа върху изворови текстове, съвременни теоретични трудове и ръкописи в съчетание с усилието по тяхното разчитане и интерпретиране, от което произтичат и новите теоретични постановки. **Поздравявам Калина Томова за този голям успех, който придава висока стойност на дисертацията и е свидетелство за изследователския потенциал на младата авторка.**

Втора глава проблематизира още принципа на алтерация в керъл репертоара (2.3.), както и методите на оцветяване (2.4.). Специален акцент е т. 2.2.2. *Случаят на керъла Alma redemptoris mater (T, 3; № 4)*, където са разглежда въпрос, на който е

посветена и едната от англоезичните публикации на дисертантката⁴ (под печат). От бележката под линия в дисертационния текст, където се изказва благодарност към Дейвид Фелоус, Маргарет Бент и Никълъс Бел, както и към редактора Пол Колб, стават видни и професионалните контакти на Калина Томова с утвърдени изследователи, както и натрупаните умения за работа с трудни за разчитане ръкописи, които предполагат и диалог с представители на авторитетната научна общност. Това отново ми дава повод да изразя професионалната си радост, че един млад учен влиза в сферата на науката, приемайки ценностите и типичните за съвременни научни съобщества модели на поведение в съответната дисциплинарна област.

Трета глава („Композиционни особености на английския керъл от XV век“) предлага различни съществени и провокиращи теоретичната мисъл наблюдения, типологизации, анализи и тълкувания. Във фокуса на вниманието са различни мелодически, ритмически, контрапунктични и хармонически специфики на керъла. Тук са концентрирани редица конкретни приносни моменти, свързани с дадено изразно средство или композиционна техника.

В § 3.1. *Мелодическият език на керълите* изследователското внимание се насочва към мелодическите скокове – проблем, който се отгласква от следното наблюдение: „И ако скоковете на терца, кварта и квинта не предизвикват прекалена изненада, тези на септима, октава и дори но̀на повдигат не само естетически въпроси, но и съмнения относно до каква степен подобна мелодическа линия е подходяща за вокално изпълнение“ (с. 143). Лично за мен представените примери са наистина интересен феномен и биха се вписали в бъдещи изследвания върху въпроси на музикалното мислене и музикалноруховата нагласа в разглеждания исторически период.

Интерес представлява и § 3.3.1. *Третирание на дисонанса в двугласната фактура*. Авторката констатира „разнопосочни подходи спрямо дисонанса, които е невъзможно да бъдат подредени в строгите правила, с които в днешно време до голяма степен се възприема вокалната полифония от XVI век“ (с. 170). Разбира се, не може да се очаква и да се изисква от дисертантката да достигне на този етап до по-мощабни обобщения и изводи, но тя убедително е огласила посоките на своите търсения и така е положила базата за осмисляне на типологията на музикалното мислене във времето, към което е

⁴ Tomova, Kalina. Dots, Syncopation, and Similis ante similem in the Alma redemptoris mater from the Trinity Carol Roll. – In: European Music Notations in Theory and Practice, 1400-1600. Paul Kolb, ed. Turnhout: Brepols, 2024

насочен научният ѝ интерес. Тук е мястото да подчертая, че наличието на перспектива в тази разработка също е сериозно научно постижение.

Приноси в трета глава са също проблематизациите и авторските решения на явления като ритмическите ирегулярности или разгледаните импровизационни техники фабърдън и фобурдон, използвани в керълите като композиционни похвати. На последната съществена теоретична теза е посветена и втората англоезична статия на авторката, която е под печат⁵.

Специално внимание заслужава *приложението*, което съставлява самостоятелен значим принос. Авторката изтъква, че реализираните от нея транскрипции „се различават драстично от официалното издание на репертоара“. Огромният труд, вложен в превода на нотните текстове, предоставя на читателите достъп до този забележителен репертоар, който в бъдеще може да се интерпретира в различни по тип изследвания във всички сфери на музикологията.

В заключение: темата, върху която Калина Томова разгръща своето дисертационно изследване, по своя обект и предмет е явление и ценен влог в българоезичната музикалнотеоретична традиция. Бих искала да изтъкна и заслугата на научния ръководител – доц. д-р Явор Генов, който със своите разработки проправи път на тематични линии, които изискват специализирани компетентности, а сега ги утвърждава, като заявява готовността и уменията си да подкрепя последователи.

Подобен труд гарантира широкия излаз на един млад изследовател в глобалното научно пространство и това няма как да не ни радва. Калина Томова вписва съвсем конкретни реални приноси към изследването на мензуралната нотация и към жанра на английския керъл, като обогатява съвременното знание.

Въз основа на всичко казано давам своята пълна професионална подкрепа и убедено предлагам на уважаемото научно жури да присъди на Калина Николаева Томова образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 8.3. Музикално и танцово изкуство.

02.04. 2024

Рецензент:.....

(проф. д. н .Марияна Булева)

⁵ Tomova, Kalina. Faburden and Fauxbourdon in the Fifteenth-Century Carol. – In: *Benedicamus Domino Conference Volume*. Catherine Bradley, ed. Turnhout: Brepols, 2024.